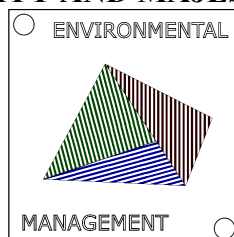

DEJATELIA A KULTÚRA - PILIERE SEBAZÁCHRANY, VZÁJOMNOSTI A VELEBNOSTI ŽIVOTA

Vladimír Valent ¹

PARTICIPANTS AND CULTURE - PILLARS OF SELF-PROTECTION, RECIPROCITY AND MAJESTY OF LIFE

¹ Belehrad | Beograd | Београд, Serbia ; mobile: 00381(0)643502799 ✉ Email: valent@tmf.bg.ac.rs • v.valent2008@gmail.com

 Competing interests : The author declare no competing interests.

 Publisher's Note: Slovak Society for Environment stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations. Copyright: © 2021 by the authors.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

This license allows reusers to distribute, remix, adapt, and build upon the material in any medium or format, so long as attribution is given to the creator. The license allows for commercial use.

 Review text in the conference proceeding: Contributions published in proceedings were reviewed by members of scientific committee of the conference. For text editing and linguistic contribution corresponding authors.

ABSTRAKT

Rozoberajú sa postoje, diania a činitelia na poli kultúry a ich význam pre slovenskú komunitu v Srbskej republike. Poukázané je na obsahy činností i predpoklady nevyhnutné pre organizáciu práce, vplyv na diania, rozvoj, udržateľnosť entity a jej inštitúcií v štáte. V etnicky zložitom spoločenskom prostredí počiny jednotlivcov i kolektívov i na poli kultúry závisia a sú súmerné uplatneniu sebazáchrany, vzájomnosti, kreatívneho potenciálu, prispôbovaniu sa dianiam v okolí i nepretržitej starostlivosti inštitúcií a štátu. Podmienky spoločenského života sú zásadným činiteľom vplývajúcim na uplatnenie sa, autenticitu, výkony slovenskej národnostnej menšiny v multikultúrnom, multietnickom i multikonfesijnom prostredí.

KEÚČOVÉ SLOVÁ: kultúra, aktivity, slovenská komunita v Srbsku

ABSTRACT

Attitudes, events and actors in the field of culture and their significance for the Slovak community in the Republic of Serbia are discussed. The contents of activities and preconditions necessary for the organization of work, the impact on events, development, sustainability of the entity and its institutions in the state are pointed out. In an ethnically complex social environment, the actions of individuals and collectives and in the field of culture depend on and are proportionate to the application of self-protection, reciprocity, creative potential, adaptation to events in the environment and continuous care of institutions and the state. The conditions of social life are a fundamental factor influencing the application, authenticity, performances of the Slovak national minority in a multicultural, multiethnic and multi-denominational environment.

ÚVOD

Život, spoločenské ovzdušie a prostredie slovenskej enklávy v Srbsku boli ovplyvňované a sú poznačené tam vládnuceým spoločenským postavením, hospodárskym rozvojom a zmenou štátnych útvarov v ktorých enkláva žila^{1/}. Dnes enkláva etnicitu chráni aktivitami, kreativitou jednotlivcov a kolektívov - spoločenským pôsobením. Útvary štátov zákonnými riešeniami týkajúcimi sa etnického, alebo občianskeho štátu legislatívou i vytvárali i obmedzovali podmienky pestovania a prejavy zachovania slovenského spoločenstva a všetkých jeho zložiek^{2/}. Výskumy umožňujú zhodnotenie ako dynamika a náplň politických, ekonomických, sociálnych, kultúrnych premien a genéza tých štátov, pôsobili a v prítomnosti existujúcimi spoločenskými stavmi a procesmi vplyvajú na život etnika predurčujúc mu príznačnosti a individuú predpoklady vlastného uplatnenia sa so zabezpečovaním výhod pre dosiahnutie spokojnosti, sebaobrodovania, zdokonaľovania sa a šťastia. Je to dané realizáciou civilizačných cieľov, hodnôt činností: tvorby, ochrany, nepretržitého úsilia o ich udržanie a rozvíjanie. V prírodných a sociálnych podmienkach v životnom prostredí, a v súlade s postojmi environmentalistike a z nej prameniacych skúmania postojov, myslenia, existencie v prírode a človekom vytváranie, menenie, využívanie, prispôsobovanie sa, z ochrany životného prostredia, bojov o prežitie v kultúre^{3/} určujú: jazyk, výchova, vzdelanie, tvorba, umenie, viera, vzťahy a spôsoby rokovania medzi ľuďmi, organizácia práce a obsahy života a spoločnosti, pestovanie a zásahy do živého a neživého okolia. Tak je vytvorená, umelo usporiadaná - abiotická - kultúra, ktorá je v novoveku dominujúca spájaním častí vedy a kapitálu; protiklad tomu je kultúra prirodzene vzniknutá - biotická - usporiadaná v súlade s prírodou^{4/}. Tým sú určené obsahy materiálneho a duchovného života človeka: poznanie, umenie, morálka, zvyky, vierovyznanie, organizácia zameraná ako na ochranu tak i zmeny v spoločnosti a v životnom prostredí. Tými cieľmi zrodili sa, menia sa človekovo zorientovanie sa, s inými tvorenie, usporiadanie i zodpovednosť za (nimi) podriadené okolie.

Dokumenty o príchode Slovákov na dnešné územie Srbskej republiky poukazujú, že Slováci opustili pôvodné etnické teritórium Habsburskej monarchie migrovaním na jej južné územie (Uhorsko) do Veľkej dunajskej kotliny - na "Dolnú zem"^{5/} - časti Alföld (po maďarský). Migrácie obyvateľstva boli spôsobené hlavne ekonomickými a náboženskými dôvodmi. Súviselo to i s vojenskými, obrannými záujmami monarchie osídliť málo a neosídlené časti monarchie.

Počas úradmi monarchie organizovanej kolonizácie dunajskej kotliny^{6/} prví prisťahovalci slovenského pôvodu (z územia dnešného Slovenska) sa dostávali do osady Bajša (dnes APV/Srbsko). Bolo to v období rokov 1717 ÷ 1723. Masovejší, organizovaný, cieľavedomý príchod Slovákov do týchto končín uskutočnil sa roku 1745. V tom roku Slováci osídlili vtedajšie futocké panstvo (od roku 1744 patriace rodine M. Černojeviča so záväzkom tam polia zaplniť potrebnými osadníkmi), pozemok v blízkosti dnešného Báčskeho Petrovca (APV, Srbsko). Na "Dolnej zemi" nasledovalo desaťročiami trvajúce slovenskými vystaňovalcami obsádzanie južných častí monarchie, potom Rakúsko – uhorskej ríše. Po rozklade ríše v novovzniknutých štátoch a na miestach osídlenia, pod novými podmienkami spoločenského života novoosídlencov tam pretrváva ich boj o spoločenské

¹ Valent V., Depopulácia, migrácia udržateľnosť príslušníkov slovenskej menšiny v Srbsku – Depopulation, migration, sustainability members of Slovak minority in Serbia, Nástroje environmentálnej politiky '2018, Environmental policy tools, Proceedings of the 8th International Conference, Bratislava, March 8, 2018, 125 ÷ 133; https://www.sszp.eu/wp-content/uploads/2018_conference_NEP_p-125_ValentV_depopulation-_f4.pdf

² Habsburská a potom Rakúsko - uhorská monarchia do roku 1918, v období 1918 ÷ 1941 Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, počas rokov 1945 ÷ 1992 Juhoslávia, 1992 ÷ 2003 Juhoslovanská zväzová republika, 2003 ÷ 2006 Spolková republika Srbsko a Čierna Hora a od roku 2006 Srbská republika.

³ Dubnička I., Kultúrologia a environmentalistika a ich výchovné aspekty. Acta culturologica, Zväzok č. 9, Bratislava, 2003; https://fphil.uniba.sk/uploads/media/AC_9.pdf

⁴ Ristić T., Komatina S., Úvod u ekologiju, Štampa Markos Banja Luka, Brčko, 2014

⁵ Filadelfi S., Slovenská menšina v krajinách bývalého Uhorska v období 1711 ÷ 1918, Klaudían, Ročník 8 ÷ 9, 2012, č. 1, 26 ÷ 42; http://www.klaudian.cz/dwn/2011201201/02_Filadelfi.pdfhttp

⁶ Cisár Leopold I. roku 1689 vydal kolonizačný patent, ktorým sa v Habsburskej monarchii odobrila kolonizácia. Báčku (v tom čase) najviac osídľovali Maďari a Banát Nemci. http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/projekat/Koliko_se_poznajemo_2017/Vojvodjanski_mozaik_SK.pdf

postavenie, rozvoj, záchranu, zabezpečenie udržateľnosti, identity etnity^{7/}. V súčasnosti, skrze vystaňovanie i odchod za prácou do zahraničia ako jednotlivcov tak i rodín, nastolila sa potreba dodatočnej starostlivosti slovenských a tam i ich inorečových činiteľov o trvalé obstatie, spoločenský prestíž a život entity v (tej) domovine^{8/}.

Štatistické údaje súpisu obyvateľstva v Srbsku, z roku 2011, dokumentujú, že vyše 94 % slovenskej enklávy obydľí vo Vojvodine (APV) – v teritoriálnej autonómii toho štátu. Viacdesaťročné presťahovanie prinášalo územnú roztrieštenosť Slovákov, zvyraznenú územnú nehomogénnosť entity poznačujúcu ich spoločenský život s početnými lokalizmami a vplyvmi inorečového prostredia^{9/}. Aktivity, spoločenské pôsobenie, výsledky práce svedčia, že aj napriek pretrvávaniu roztrieštenosti komunitu zlučujú prejavy vzájomnosti, etnicity a spolupatričnosti.

Počnúc šesťdesiatimi rokmi dvadsiateho storočia silnie, pretrváva depopulácia slovenskej enklávy na území Srbska. Nezmenenie populačnej politiky štátu, príslušníkom etnika silnejšie neuvedomenie si tam pretrvávajúcich asimilačných trendov (nenútených alebo vynútených), občianske, alebo štátne inštitúcie etnika nebudú žiadať a potom realizovať predpoklady pre zabezpečenie podmienok zmeny a nápravy neprajného stavu, dovoľujú predpovedať dramatické pokračovanie poklesu počtu verejne sa hlásiacich príslušníkov i slovenskej entity a občanmi vyprázdňovanie osád i so slovenskou populáciou v Srbsku. Klesanie počtu príslušníkov etnika bude prítomnejšie i skrze vystaňovanie (odchod za prácou do zahraničia) a zväčšovanie počtu manželstiev s heteroetnickými členmi, potom skrze neblahých demografických pohybov i v slovenskej enkláve v Srbsku a jej asimilácie do väčšinového, inorečového, prostredia. K tomu a spravidla, nedbanlivosť rodičov, najčastejšie i heteroetnicita a heterokonfesijnosť manželov rozpolťuje i deti v takej rodine skrze čoho dieťa často úplne odpúta od slovenskej etnicity^{10/}.

Pokles uvedomelosti, zmena chápania príslušnosti slovenskému národu predurčia aj etnickú odhodlanosť, rozhodnutie heteroetnickej rodiny (v prostredí majoritných národov) svoje deti vychovávať iba v monoetnickom duchu, a najmä ich nepríslušnosti k slovenskému národu. Osudový význam pre etnicitu detí, v takých manželstvách, prejavuje heteroetnickosť a vtedy i heterokonfesijnosť členov rodiny, život mimo slovenského etnického kolektívu - priestoru a školenie dieťaťa. To neznamená, že prelínanie heterokultúrnych prvkov v živote jednotlivca nemôže byť prínosom k bohatstvu života človeka. Heterokultúrne obsahy sú prínosom k multikulturálnosti až k vzrastu interkulturálnosti prostredia. Je otázne čo si zachová jednotlivec ako dominantnú, charakterovú, vlastnosť, ktorú etnicitu si osvojí keď pochádza z heteroetnickej rodiny. Bude to súvisieť aj s jeho integráciou do spoločnosti a jej podieľaní (sa) na jeho identite.

Významný, bytostný vplyv na všetky tvary pôsobenia bytia a jeho kolektívov pramení z podmienok rozvoja a organizovania spoločnosti. V súčasnej dobe, počiatkom tretieho desaťročia 3. milénia, stavy a procesy v ľudskom spoločenstve zásadne sú podmienené prejavmi sociálnej dištancie a na všetkých svetadieloch globálnym ohrožovaním spoločenských prostredí a v nich diania s následkami (hierarchizovanej) praxe korporatívneho kapitalizmu v ktorom sa, vďaka trhu a informačným technológiám, bohatí každodenne stávajú bohatšími a chudobní aj naďalej ochudobňujú ako jednotlivci tak i ich spoločenstvá.

⁷ Obšust K., Kuzmanović N., Kolektivni identiteti Slovaka u Srbiji, Kolektivne identity Slovákov v Srbsku, Collective identity of the Slovacs in Serbia, Arhiv Vojvodine, Novi Sad, 2019

⁸ Republički zavod za statistiku, Beograd, Súpis obyvateľstva roku 2011: v Srbsku žilo 7120666 obyvateľov; počet Slovákov bol 52750. V období rokov 2002 ÷ 2011 počet obyvateľov Srbska klesol o 377335 osôb a počet Slovákov o 6271. osobu. Odhad RZS: v Srbsku 31.12.2019 žilo 6926705 obyvateľov; <https://www.stat.gov.rs/oblasti/stanovnistvo/projekcije-stanovnistva/>; <http://www.nspm.rs/kuda-ide-srbija/etnicki-procesi-i-nacionalne-manjine-u-srbiji-po-popisu-2011.-godine.html?alphabet=l>; <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/popis/popis-2011/>

⁹ V Srbskej republike Slováci žijú v 52 osídleniach. Najviac Slovákov žije v regióne Bácska (vyše 49% komunity), menej v Banáte (vyše 30%) a najmenej v Srijemu (vyše 15%). Najväčší podiel Slovákov v obyvateľstve žije v osade Padina (96,8% obyvateľstva). Najmenej Slovákov žije v osade Višnjićevo (2,7% z počtu obyvateľov osady). Najviac Slovákov žije v osadách: Stará Pazova, Kovačica a Bácsky Petrovec. Slovenskej entite patrí 7. priečka na rebríčku poradia entít Srbska. Osobitný územný a antropologický celok čini mesto Belehrad. Podľa súpisu z roku 2011 v 17. mestských obciach Belehradu ako Slováci sa hlásilo 2104 občanov; v meste Belehrad žilo 471, v Novom Belehrade 177 a v Zemune 170 Slovákov. <https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Nacionalna%20pripadnost-Ethnicity.pdf>; <https://www.makroekonomija.org/demografija/etnicko-promene-u-srbiji-između-popisa-2002-2011-6-slovaci/>; http://www.sszp.eu/wp-content/uploads/2017_conference_IBP_p-177_ValentV_f4.pdf

¹⁰ Deti nevedia reč svojich rodičov v ktorých sú i matka i otec Slováci; podobný jav je i v heteroetnických rodinách.

ETNIKUM A PÔSOBNIE

V Srbskej republiky slovenské etnikum ako národnostná menšina dominantne je pod vplyvom väčšinového, srbského, národa a v lokálnom prostredí i inými etnikami. Majoritný národ nenačím stratiť z obzoru kultúrnych diania a ani s javom viacrečovosti v rodine. To preto, že kultúrne hodnoty inoetnických spoločenstiev budú môcť byť v ňom prítomné, považované za opodstatnené a jemu potrebné, iba ak hodnoty etnického spoločenstva a ich prezentovanie nedosiahnu alebo neprekonajú priemer tvorivosti jednotlivcov, kolektívov s nimi žijúcich majoritných národov, (ne)podriadia sa (očakávanej) kultúrnej hegemonii väčšiny v rodine i s javom bilingvizmu^{11,12/}. Opačnosť toho ako následok možné je uzatváranie sa etnika do seba, strata autenticity a následne aj možnosť zdevastovania jeho odhodlanosti pre udržanie svojbytnosti. Z takých príčin pre zachovanie hodnôt etnika nutné je poukázať na zodpovednosť reprezentantov väčšinového národa, jeho inštitúcií počas posudzovania stavu a potrieb etnika ako i na kultúrne pozadie nerovností prameniach z odlišných praktík a hodnôt a na základe odlišného vkusu človeka a záujmu štátnych činiteľov a väčšinového národa o pokrok menšín. Pre prekonanie takého ovzdušia, ambientu, aj slovenské etnikum v Srbsku musí mať vzdelaných, prezieravých a odvážnych jednotlivcov a inštitúcie, tlmočníkov etnických hodnôt na poli tvorivosti a jej reprodukcie. Úspešnosť aktivít podporia výmeny skúseností a spoločenský dialóg.

Rozvoj a udržateľnosť bytia etnika sú významné, bytostné pre každé spoločenstvo a jeho súdržnosť. Oni by mali prameniť z práce, v postpriemyselnej a informačnej dobe z jej poznatkov a skúseností, aktívnej účasti jednotlivca a etnika v živote spoločnosti, zo životaschopnosti spoločenstva i jeho hospodárskeho rozvoja s neskresleným hodnotením dosahov. Pomoc tomu má byť a často je zakotvená v medzištátnej spolupráci domova etnika s materskou krajinou. V bilaterálnych a multilaterálnych zmluvách štátov^{13/} v súčasnosti a v budúcnosti reprezentanti etnika, jeho inštitúcie by mali byť účastníkmi rokovaní a dohôd pre zabezpečenie systémových riešení týkajúcich sa starostlivosti tých štátov o etnikum, jeho potreby, záujmy.

Organizovaná spoločenská činnosť aj na poli kultúry súmerná je počtu príslušníkov v osadách so slovenským etnikom a pomoci štátu etnickým inštitúciám. Skutočnosť svedčí, že rurálne prostredie so špecifickou povahou miestneho národa, zriedkakedy pestuje elitistickú a mestskú kultúru. K tomu, poklesom počtu príslušníkov entity klesajú všetky tvary, nie je to všade pravidlom, etnickej kultúrnej tvorivosti, činnosti slovenskej menšiny v osadách s dominujúcou heteroetnickou populáciou.

Pre zachovanie a potom aj prejavovanie kultúrnych hodnôt entity významnú úlohu mal fakt, že sa počas sťahovania na "Dolnú zem" s prisťahovalcami sťahovali aj učitelia a evanjelický kňazi. Učitelia, náboženstvo (evanjelici augsburského vyznania) a kňazi, vštepené kresťanstvo, školenie človeka a jeho vzdelanie, chápanie o vlastnom obstatí boli a aj dnes sú prvkom, ktorý zabezpečuje predpoklady pre zachovanie identity, zveľaďovanie kultúrnych hodnôt a s odlišnou úspešnosťou a kvalitou aj prezentovanie slovenskej entity v Srbsku a v zahraničí.

Územná roztrieštenosť slovenského etnika v Srbsku, jeho depopulácia, asimilačné trendy, úroveň ekonomického života heteroetnickej, multikonfesijnej a multietnickej spoločnosti vplyvajú na fragmentáciu kultúrnej homogénnosti entity, plodia svojrázne odlišnosti v jej spoločenskom bytí a v prejave jej národných hodnôt^{14,15/}. Tak v minulosti ako aj v prítomnosti tomu podiel dával etnopolitický a etnokultúrny centrismus v majoritných národoch v okolí Slovákov v Srbsku. Počas ekonomického a duchovného úpadku tie javy silnejú v spoločnosti. V prospech nápravy nevyhnutná je zmena politiky štátu a chápanie, postoje a činy jeho občanov.

¹¹ Izveštaj o humanom razvoju Srbije 2005, Snaga različitosti, UNDP, Country Office in Serbia and Montenegro, Beograd, 2005

¹² Týrová Z., Slovensko - srbský bilingvizmus vo Vojvodine, Doktorská dizertácia, Univerzita v Novom Sade, Filozofická fakulta, Oddelenie slovakistiky, Nový Sad, 2016

¹³ <http://www.dhdirhrc.coe.fr/Minorities/index.htm>

¹⁴ Valent V., Depopulácia a migrácia Slovákov v Srbsku – Depopulation, migration of Slovak entity in Serbia, Manazérstvo životného prostredia, Proceedings of the 19th International Conference, Bratislava, May 2-3, 2019, 97 - 104; https://www.sszp.eu/wp-content/uploads/2019_conference_MaZP_p-97_ValentV_f4a.pdf

¹⁵ Demografická statistika, Demographic Yearbook, RZS, Statistical Office of the Republic of Serbia, Belgrade, 2020; <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/pdf/G202014017.pdf>; <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/20200701-procenen-broj-stanovnika-2019/?s=1801>; <https://www.mdpp.gov.rs/demografija-aktuelni-pokazatelji.php>, Tabela 4

Slovenská entita žije, presadzuje a prezentuje národné hodnoty, zachováva, pestuje identitu a hmotné i nehmotné dedičstvo v štate s majoritným srbským národom^{16/}. Štatistika^{17/} dokumentuje, že v Srbskej republike roku 2021 sú uznané, pôsobia 23 národnostné spoločenstvá.

Vzdelanostná úroveň je príznačnosťou pre slovenskú enklávu v Srbsku. V etniku dominuje osemročné vzdelanie človeka; to vzdelanie ho aj spoločensky poznačuje. Vzhľadom na počet príslušníkov etnika a osôb so stredoškolským, vysokoškolským, univerzitným vzdelaním, akademickými titulmi, počet univerzitných profesorov, úroveň vzdelanostnej štruktúry Slovákov v Srbsku je vyššia od jej inorečových spoluobčanov. S ohľadom na tie fakty slovenská komunita v Srbsku je i jedinečným fenoménom na priestoroch Európy.

Roku 2021 vzdelanie a výchova detí v reči slovenskej zabezpečovala sa v materských^{18/} a osemročných základných školách^{19/}. Omnoho menej osôb si osvojilo vedomosti počas štvorročného gymnaziálneho štúdia v reči slovenskej^{20/}. Najmenej osôb entity vlastní univerzitné vzdelanie štúdiami slovakistiky a iných vedných odborov na univerzitách v Srbsku. Samo sebou sa rozumie, že príslušník entity v Srbsku v najväčšom počte, a vo všetkých odvetviach vied a ľudského poznania, nadobúda univerzitné vzdelanie v reči srbskej^{21/}. Zväčšujúci je počet príslušníkov, osobite v prvých dvoch desaťročiach 3. milénia, vzdelanie si zabezpečujúcich počas štúdia na vysokých školách a univerzitách Slovenskej republiky a inej cudziny.

Nie je zvláštnosťou, že na pôde univerzít majority v Srbsku pôsobia početný univerzitní učitelia, prednášatelia tunajších Slovákov^{22/}. Slovenský príslušníci sa tak pričínajú o rozvoj, kvalitu a bohatstvo kultúry a spoločenského pokroku i majoritného národa.

Poznatky dosvedčujú, že študujúcej mládeži a univerzitne pôsobiacim príslušníkom entity na učilištiach majoritného národa činitelia i inštitúcie slovenského etnika prejavili a prejavujú záujem. Tlmočím to ako organizovaný zásah do udržateľnosti jazyka, slovenského povedomia - vzdelávania jednotlivca. Má to byť i v spojitosti so slobodnou voľbou jednotlivcov o kvalitné vzdelávanie podľa potrieb dieťaťa (inkluzívne vzdelávanie) a záujemcov. Tam kde sa to nedeje vinný sú príslušníci etnika a činitelia štátu. Nepripravenosťou, pravdepodobne aj nezáujmom vtedy nepodávajú svedectvá o sebe ako v lone etnického kolektívu tak i vo svete. Je to výsledkom ich chápania, významu zapojenia sa, pôsobenia i na poli kultúry, života.

Kultúra je "...súhrn hmotných a duchovných hodnôt vytvorených človekom v procese historického vývinu spoločnosti^{23/}..." – je svetonázor. Pramení z jednotlivca, jemu a jeho kolektívu patrí, je základom tvorenia kolektívnej identity a súčasťou jeho pamäte. "...Základom kultúry je neopakovateľný a jedinečný spôsob života každého spoločenstva a každá kultúra je unikátna, jedinečná, neopakovateľná ... a ako unikátny spôsob života predstavuje základ totožnosti i odlišnosti

¹⁶ Prostredia Vojvodiny s väčšinovým srbským a na úzmiach lokálnych samospráv i maďarským národom.

¹⁷ <https://www.rik.parlament.gov.rs/tekst/sr/103/nacionalni-saveti-nacionalnih-manjina.php>

¹⁸ "...Vzdelávanie v slovenskej reči pre deti jasličkového, predškolského a prípravného veku sa v Srbsku uskutočňuje v 11 lokálnych samosprávach. Vzdelávanie týchto najmenších detí prebieha v jednorečových, dvojrečových, alebo v trojrečových skupinách. Jednorečové vzdelávanie v slovenskom jazyku prebieha v B. Petrovci, Kulpíne, Hložanoch, Selenči, Pivnici, Silbaši, Kysáči, Novom Sade, Kovačici, Padine, Aradáci, Jánošíku, Starej Pazove a Lugu. Dvojrečové vzdelávanie v slovenskom a srbskom jazyku prebieha v obci Lalit' a trojrečové vzdelávanie najmenších detí v srbskom, slovenskom a maďarskom jazyku prebieha v obci Biele Blato. V MŠ v Novom Sade, Bielom Blate, Báčskej Palanke a v Čeláreve sa za finančnej podpory NRSNM realizuje alternatívny program slovenského jazyka (2 hodiny týždenne) pre slovenské a inorečové deti v srbských skupinách. V Novom Sade sa otvorila skupina pre vzdelávanie v slovenskej reči..." <https://www.uszz.sk/data/fce57df089241519623e627340d5611a.pdf>

¹⁹ Osemročná výuka v slovenskej reči sa koná v základných školách v osadách: Aradáč, Báčsky Petrovec, Hložany, Jánošík, Kovačica, Kulpín, Kysáč, Padina, Pivnica, Selenča, Stará Pazova (všetky školy v APV). Roku 2021 štvorročná výuka v slovenčine (a v 5. a 8. triedy aj 2 hodiny týždenne) pestovanie slovenského jazyka s prvkami národnej kultúry sa konala na základných školách v Bielom Blate, Erdevíku, Laliti, Lugu, Silbaši. Pestovanie slovenského jazyka s prvkami národnej kultúry (2 hodiny týždenne) sa uplatňovalo v základných školách v Báčskej Palanke, Begeči, Binguli, Bofovciach, Čeláreve, Hajdušici, Novom Sade, Savinom Sele, Slankamenských vnohradoch, Súseku, Vojlovici/Pančevo. Počas 8. rokov (záväzného) základného školenia inoetnický žiaci v Kovačici sa učia (2 hodiny týždenne) aj slovenský jazyk ako jazyk prostredia.

²⁰ Gymnázium v Báčskom Petrovci (založené 1919. roku ako najstaršie v slovenskej diaspóre na svete) a gymnázium v Kovačici (založené roku 1967) s výukou v slovenskej a srbskej reči.

²¹ Filozofická fakulta Univerzity v Novom Sade (Oddelenie slovakistiky) a Filologická fakulta Univerzity v Belehrade (Katedra slavistiky). Od roku 2004 Učiteľská fakulta v Sombore.

²² Marko J., Lexikón slovenských vojvodinských vysokoškolských učiteľov a vedcov, Slovenské vydavateľské centrum, Báčsky Petrovec, Slovakistická vojvodinská spoločnosť, Nový Sad, 2010.

²³ Synonymický slovník slovenčiny, Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 2000

jednotlivcov aj spoločností^{24/}..." Ako zložitý systém nepodlieha jednému a rovnakoplatnému vzorcu. Keď sa vzťahuje na kolektív v jej prejave je, znovu, na prvom mieste individuum, ktoré i cestou spoločných činov podáva svedectvo o svojej vyspelosti, zrelosti a skúsenosťami je i príkladom uplatnenia "dobrej praxe".

V náplni kultúry sa prelínajú vedomosti, umenie, právo, morálka, viera. Patria tam: životospráva človeka i výchova detí, vzájomne vzťahy, štýl života a vkus, zvyky i návyky človeka, obydlie žitia ľudí, zriadenie vnútorných a vonkajších priestorov života, vzťah voči flóre a faune, prispôbovanie sa okoliu a vplyvom človeka i okolia jeho potrebám^{25/}. Je to viditeľná značka, s ktorou sa stretá jednotlivec v ľudskom kolektíve ako člen sociokultúrneho systému a tak tvorí i neoddeliteľnú súčasť náuke o životnom prostredí - environmentalistike. Súhrnosťou počinov, tvorby, postojov a cestou individuálnych vlastností jednotlivec a kolektív svedčia o sebe, o národe, podávajú náplň jeho a ich osobitostí a životaschopností.

Kultúre je príznačné konfrontovanie ideí a činov. Vďaka tomu kultúra je i vzorom pre chápanie a správanie sa, je prejavom jedinečnosti komunikácie až výdobytkom interakcie a dialógu medzi ľuďmi, bohatstva ich života. To nasvedčuje, že "...benefitom kreatívnych činností nikdy nebol výlučne len finančný zisk, ale často to boli špecifické a jedinečné hodnoty (estetická, umelecká) alebo jedinečné zážitky a skúsenosti^{26/}..." V tom je kultúra pilier sebazáchrany - zachovania identity, neopakovateľnosti, smernicou pre prevládanie osamelosti až odcudzenosti človeka, pilier pre prejavy ľudskej vzájomnosti, spolupatričnosti a velebnosti života.

Realizácia kultúrnej politiky, ktorú by si slovenská komunita mala urobiť na krátku a dlhú dobu, umožní poznať skúsenosti, vlastné kultúrne celomenšinové, regionálne a lokálne priority, propagovať súťaženia a rozvoj súborov, sústavne organizovať rôzneho druhu manifestácie, programy, zabezpečovať predpoklady a podmienky udržateľnosti. Do toho patria: národná uvedomelosť, životný štýl jednotlivcov či významných sociálnych skupín, zákonné predpisy štátu a ich uplatňovanie, dominácia etnického alebo občianskeho zriadenia štátu, finančné investície. Investície sú zásadne bez ohľadu na to či budú prameniť zo štátnych fondov, fondov dobročiniteľov a jednotlivcov a o ich etnickej príslušnosti, (samo)pomoce z etnika.

Skúsenosti svedčia o tom, že bez organizovaných síl a predstaviteľov slovenská enkláva v Srbsku sťažene zdolávala a predostierala svoje záujmy a potreby na miestach spoločenského rozhodovania. Po založení MSJ a jej MOMS-ov tá práca, a záujmy sa podávali organizovanejšie, účinnejšie. Založenie Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku (NRSNM)^{27/} a pôsobením i iných vládnych i mimovládnych etnických inštitúcií, posilnilo organizované sily v realizácii spoločenských potrieb etnika. Je na reprezentantoch etnika (zvolených i etnikom), na intelektuálnej elite s víziou a jej zapojení sa do práce, na inštitúciách, uvedomelých etnických príslušníkoch, aby si premyslene rozdelili úlohy, ciele a v nepretržitej spolupráci s pospolitým ľudom realizovali, zabezpečovali predpoklady pre plnohodnotný a rovnoprávny jej život v spoločnosti. Tam patrí aj pole kultúry, a v najširšom slozmysle, tvorivosť človeka na všetkých poliach pôsobenia.

Investície do kultúry, kultúry človeka a jeho žitia nastoľujú aj otázku, či sa oplácajú a aký následok by mohli mať na život človeka a občianstva. Dôležité je poukázať na to, že by kultúra mala byť zacielená na ľudské individuum, že tomu jedincovi patrí vo všetkých formách a rozmeroch. Až potom je tu etnický kolektív. Domnievam sa, že v tom zmysle načim chápať aj vklady do kultúry. Najmä, rozvoj vedy a pokrok v ľudskom poznaní poukazujú na to, že vzdelaný a kultúrny človek vlastní predpoklady pre obsažnejšiu a prehľbenejšiu komunikáciu z ľuďmi vókol seba, samorealizáciu, vzťah voči okoliu. Vzdelaný človek ľahšie (po)rozumie diania v spoločnosti, môže poznať minulosť a vtedajšie skutky, vie využiť skúsenosti a zorientovať sa v prítomnosti, kreatívne sa zúčastniť v živote spoločnosti. Taký človek vie predurčiť svoje miesto v spoločnosti a vlastní aj poznatky pre určovanie dynamiky jej premien. Tým, a poznaním diania a procesov pulzuje s dobou, zriaďuje vnútorné vzťahy a

²⁴ Slušná Z., Súčasná kultúrma situácia z pohľadu teórie a praxe, Univerzita Komenského, Bratislava, 2015

²⁵ Encyklopedija Britanika, 4, J-L, Narodna knjiga, Politika, Beograd, 2005

²⁶ ibidem 24

²⁷ Rady národnostných menšín sú v Srbsku občianske inštitúcie (Zákon o ochrane slobôd a práv národnostných menšín - JZR, Belehrad, február 2002). Štátne orgány financujú činnosť Rád... a majú zaväzok konzultovať ich v oblastiach používania jazyka a písma, vzdelávania, kultúry a informovania. Roku 2021 v Srbsku pôsobia Rady... 22. národnostných menšín a Výkonný výbor židovských obcí Srbska.

chápanie diania v spoločnosti, koná užitočne pre seba a spoločnosť. Prirodzene, fantáziou a imaginatívnosťou, znalosťami a vedomosťami úmyselne a organizovane mení každodennosť, zriaďuje, dáva novú mieru a prehodnocuje kvalitu vzťahov, novými hodnotami zásobuje zajtrajšok, deentropizuje spoločnosť. Tak sa kultúra stáva a je bytostným, nenahraditeľným činom vzájomnej komunikácie a dialógu medzi ľuďmi, zväčšovateľom duchovného a hmotného bohatstva človeka i spoločnosti.

Kolektívne pestovanie a prezentovanie kultúry etnika - Slovákov Srbskej republiky - má svoj základ a pramení zo spoločenskej praxe na území lokálneho (najčastejšie) viacetnického spoločenstva. Je evidentné, že tam, s častí, aj napriek multietnickosti prostredia často dominantne sa javí až uzatvorenosť etnika do svojho (etnického) bytia a priestoru. I to svedčí nielen o prítomnosti "lokálneho" kultúrneho patriotizmu, ale pod vplyvom postojov a v jeho prostredí prítomných i správaním sa pôsobiacich väčšinových národov i o požiadavkách vyplývajúcich z cieľov zlepšovania životných podmienok pre osobitý a tak pestovaný i udržateľný spôsob života toho etnického kolektívu a iných etnických kolektívov v tom prostredí. Tým sa, zdá sa, lokálnym postojom "svojrálne" chráni i prejavuje starostlivosť etník o seba a o vlastnú etnicitu. Znalci tej problematiky uzavierajú, že tu ide o jav základných pudov ľudskej skupiny s prevládajúcim presvedčením, že to prispieva skupine k jej väčšej bezpečnosti, ochrane, zvýšeniu šancí na prežitie. Sú to, alebo by mohli byť predsudky v rámci skupiny, ktoré sú (univerzálnym) znakom ľudského bytia ?

Na konci minulého a 20. rokov tretieho milénia na poli kultúry týkajúcej sa folklóru^{/28/}, hudby a spevu (ľudová^{/29/}, zábavná^{/30,31/} a klasická^{/32/}), divadelníctva^{/33/}, etnografických a výstav umeleckých diel, počtu výtvarníkov a úrovne ich umeleckej tvorivosti, vydavateľstva v reči etnika produkciou a kvalitou, oceňujem, medzi Slovákami Srbska dominujú Stará Pazova a s pozoruhodnými výkonmi činiteľov Báčsky Petrovec, Kovačica, Kysáč, Hložany a Nový Sad s početnou žijúcou slovenskou komunitou i v tých osadách.

Kultúra etnika sa i tam a vtedy nevelkou mierou podieľa v interetnickom stretaní kultúr a s inoetnickým (spolu)občanom. Vzniká, prejavuje sa nielen potreba, ale i účinnosť pre (trvalý) interkultúrny a interetnický dialóg aj napriek tomu, že nečasto chýba, vystáva vzájomný rešpekt a prijímanie nových vedomostí, odlišností ako spôsobu života, alebo vzoru správania sa. Stretania (oslavy, sviatky, výročia) v národnostne zmiešanom prostredí sú prítomné ale nevšedné sú, a iba príležitostne sú navrhované i zo strany inoetnických (neslovenských) dejateľov.

Na poli pestovania a zvestovania kultúrnych hodnôt osobitě zásluhy patria slovenským kultúrno - osvetovým – umeleckým spolkom (SKOS). Vzácné, ľuďom podporované ich aktivity sa realizujú prácou, kreativitou dobrovoľne a často i bez finančných úhrad zapojených (pomerne väčšieho počtu) zánietencov (z radov entity) a nevelkého počtu odborníkov. Osobitosťou ich vyspelosti kotví i v tom, že v počtom menších heteroetnických prostrediach, slovenské kultúrno – osvetové spolky sú jedinou hybnou silou a realizátori projektov na poli kultúry.

Kladný vplyv na činnosť Slovenských kultúrno - osvetových spolkov, jestvujúcich praktický vo všetkých osadách so slovenskými príslušníkmi vo Vojvodine^{/34/}, pramení z práce vedenia spolku, premyslenej zapojenosti etnických predstaviteľov a zo zabezpečnosti priestorov pre ich činnosť (s existenciou Slovenských národných domov, alebo Domov kultúry). Nechýbajú im osobite dobrovoľne i bez úhrad pracujúci zánietenci. Ako nápomocná sila tomu tu sú i vklady dobrodincov, ekonomický vzrast a rozmach osady, nevelká masovosť účastníkov a z toho plodiaca kvalita práce a často do toho zapojenie a systematická pomoc lokálnej štátnej moci (samosprávy), jej nepodradný záujem o život i slovenskej komunity.

²⁸ 49. Folklórny festival slovenských ľudových piesní a tancov Tancuj, tancuj v Hložanoch. Detský folklórny festival Zlatá brána, <https://www.slovackizavod.org.rs/manifestacije/muzicko-folklorni-festivali/tancuj-tancuj>

²⁹54. Stretnutie v pivnickom poli; <https://sr-rs.facebook.com/SKUS.Pivnica/videos/54-stretnutie-v-pivnickom-poli/> 573294350102069/; <http://slovackizavod.org.rs/vesti/vid/17596>

³⁰ 40. Festival slovenskej populárnej hudby Zlatý kľúč, 03. november 2020; <https://media.rtv.rs/sk/dotyky/51015> <http://www.rada.org.rs/sk/aktivite/aktivite-vyboru-pre-kulturu/item/2026-specialne-vydanie-festivalu-zlaty-kluc>

³¹ Detská divadelná prehliadka 3xĎ. Detský festival slovenských zábavných piesní Letí pieseň, letí

³² Jarné nôty, stretnutia umelcov z oblasti vážnej hudby, Báčsky Petrovec

³³ Divadelný festival DIDA (Divadelné inscenácie dolnozemských autorov)

³⁴ SKOS-y v osadách: Aradač, Báčska Palanka, Báčsky Petrovec, Biele Blato, Binguľa, Boľovce, Dobanovce, Erdevík, Hajdušica, Hložany, Jánošík, Kulpín, Kysáč, Lalíř, Lug, Ľuba, Nový Sad, Padina, Pivnica, Silbaš, Selenča, Stará Pazova, Šid, Vojlovica/Pančevo.

Keď sa má na zreteli vzdelanostná úroveň etnika, jeho organizované a tvorivé sily, je očakávajúce, že najväčší podiel na presadzovaní hodnôt národa do inorečového prostredia majú kolektívne kultúrne činy. Oni patria šíreniu kultúrno - umeleckej a vzdelávacej tvorivosti^{/35/} folklóru, ľudovému spevu a hudbe, jednotlivcom, ochotníckemu a profesionálnemu divadelníctvu, entografickým výstavám, kolektívnym výstavám (doma a v zahraničí) výtvarných umelcov, ľudovým a cirkevným spevokolom^{/36,37,38/}, čítacím spolkom a knižniciam^{/39,40/}, telovýchovným spolkom^{/41/} a iným združeniam občanov.

V organizovaní i kultúrneho života slovenského etnika významnú úlohu mala Matica slovenská v Juhoslávii (MSJ) so sídlom v Báčskom Petrovci. Po rozklade štátu nasledovateľkou tej práce je Matica slovenská v Srbsku (MSS) v Báčskom Petrovci^{/42/}.

V období rokov 1932 ÷ 1991 činnosť MSJ bola niekoľko krát prerušená. Roku 1991 práca MSJ bola obnovená a inštitučne i roku 2021 je ako MSS pôsobiaca.

Diania, skutky svedčia, že životu podnetný, organizačný a často i finančný - bytostný prínos zabezpečujú občanmi, alebo štátom poverené, k sebe patriace, vzájomne sa podporujúce, konzultujúce a celomenšinového postavenia i pôsobenia inštitúcie: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov v Novom Sade, Múzeum vojvodinských Slovákov v Báčskom Petrovci (a tam i Galéria Zuzky Medved'ovej), Slovenské vojvodinské divadlo v Báčskom Petrovci, vydateľská činnosť Slovenského vydateľského centra v Báčskom Petrovci a NVÚ Hlas ľudu v Novom Sade a s finančnou podporou štátu i Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku (NRSNM) so sídlom v Novom Sade. Na poli výtvarného umenia osobite sa tam zaraďujú Galéria insitného umenia v Kovačici, Galéria Babka v Kovačici a Galéria v Slovenskom národnom dome v Kysáči. Jedinečnosťou so zbierkami hmotných a duchovných statkov agrárnej minulosti a toho druhu i jedinou kultúrnou ustanovizňou v Srbsku patrí tam i Poľnohospodárske múzeum umiestnené v arborete kaštieľa v Kulpine^{/43/}.

V podávaní dosazení na poli kultúry nechýbajú zanietení (nepočetni) slovenský jednotlivci, činitelia inštitúcií, žiaci, učitelia i zamestnanci základných škôl, študenti a prednášateľské kolektívy gymnázií, študenti a ich univerzitní učitelia na oddeleniach fakúlt so vzdelávaním i v reči slovenskej. Osobitosťou toho sú cirkevné zbory Slovákov v Srbsku.

Kresťanské denominácie súčasťou sú v pestovaní, prezentovaní kultúry a tým etnických hodnôt. Ich činitelia sú neodlučiteľnou zložkou spolupráce s ľuďmi, so spolkami, pobočkami MSS i so spomenutými organizáciami. Trvá, úspešne sa to uskutočňuje vďaka i záujmom predstaviteľom cirkevných zborov (nielen iba so službami v jazyku etnika) Slovákov v Srbsku.

Medzi Slovákami Srbska počtom výraznú prevahu majú evanjelici Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi (SEAVC) v Srbsku^{/44,45/}. V zložitých podmienkach života tá príslušnosť - luteránstvo - ich nielen spájala ale bola i je v cudzojazyčnom prostredí základným činiteľom zabezpečujúci im prežitie

³⁵ Z príležitosti Dňa štátnosti prezident Srbskej republiky 15.2.2021 pôvodom 100. výročia pôsobenia Slovenskému kultúrnemu centru Pavla Jozefa Šafárika z Nového Sadu dodelil zlatú medailu - vyznamenanie za zásluhy šírenia kultúrno - umeleckej a vzdelávacej tvorivosti.

³⁶ Svadby, krstiny, spev pri kolíske a počas práce doma a v poli, spev mládeže pri oblievačkách, spev na ulici počas noci a s hudbou i pri tanci, spev na páračkách, počas priadok, hrozňových obaračkách, stavaní májov a domov, v kréme,...

³⁷ Galéria insitného umenia v Kovačici a tam kolektívne výstavy obrazov insitných maliarov Slovákov zo Srbska. Bienále výtvarných diel akademických maliarov a sochárov v Báčskom Petrovci. Výstavy v Galérii '73 v Belehrade.

³⁸ Prvý spevokol bol založený 1891. roku v Báčskom Petrovci. Spevácke zbory prítomné sú v školách a vo väčších osadách Slovákov v Srbsku. Početné sú spevácke zbory SEAVC. Vyše 25 rokov spoločenský prestíž v Srbsku a v zahraničí dosahujú Komorný zbor Zvony zo Selenče a od roku 2004 i Komorný zbor Nádeje z Pivnice (organizátor i seminárov zborového spevu Slovákov v Srbsku). Vedenie zboru Nádeje 08. februára 2021 organizovalo v Pivnici desiaty seminár zborového spevu. <http://www.selenca.rs/sk/selenca/kultura/komorny-zbor-zvony>; <http://www.slovackizavod.org.rs/vesti/vid/17596>

³⁹ Prvý čítací spolok bol založený 1897. roku v Báčskom Petrovci.

⁴⁰ Prvá knižnica bola založená roku 1845 v Báčskom Petrovci kde i roku 2021 pôsobí.

⁴¹ Prvý telovýchovný spolok (sokoly) bol založený 1912. roku v Báčskom Petrovci.

⁴² Stanovy Matice slovenskej v Srbsku, Matica slovenská v Srbsku, Báčsky Petrovec, 2010.

⁴³ Kaštieľ Stratimirovičovcov. Od roku 1889 kaštieľ patril rodine Dunderských; https://www.agriculturalmuseums.org/wp-content/uploads/2015/01/cima_xv_iip1-1.pdf

⁴⁴ Roku 1921 SEAVC (v YU) sa osamostatnila. Prvým biskupom SEAVC, roku 1929, sa stal Adam Vereš.

⁴⁵ Vojničová-Feldyová S., Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Srbsku v slove a v obrazoch, Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Srbsku, Nový Sad, 2017

a osobitú tvorivosť i na poli kultúry. Cirkev tak vplývala a SEAVC v spolupráci s inštitúciami entika podporovala prejavy svojbytnosti, udržateľnosti národnej identity - etnicity^{/46/}.

Po uvedení v zboroch bohoslužieb v slovenskej reči do toho sa zapojili Rímskokatolícka a Evanjelická cirkev metodistická (poniekdže so bohoslužbami i v inorečiach).

Ústava Srbska a potom uznesenia štátnych orgánov Srbska od roku 2001 pre rozvoj i duchovný život žiakov základných i stredných škôl do výchovno - vzdelávacieho procesu zaradili predmet náboženstvo ako slobodne voliteľný predmet. Náboženstvo je i dnes súčasťou vyučovacieho procesu. Je to v súlade s postojom: "...Náboženstvo formuje v človeku náboženské myslenie, svedomie, náboženské vyznanie a osobnú vieru ako osobný prejav náboženského myslenia a integrálnej súčasti identity človeka^{/47/}...". Žiak sa i tou školskou ponukou, výchovou (v súlade s náboženským presvedčením, rozhodnutím i súhlasom jeho rodiča) dodatočne učí, príprava k zodpovednosti osobnej a voči iným jednotlivcom, k poznaniu biblického posolstva až životného štýlu i orientácie osoby v súčasnom svete v súlade s podmienkami, kultúrou svojej doby a spoločenským zriadením štátu.

Dorast a mládež majú rodinné prostredie, ktoré je so vzdelávaním základňou pre rozvoj a súčasný život dieťaťa s nárokom na jemu venovanú osobitnú starostlivosť a pomoc. Je známe, že i prostredie ovplyvňuje život dorastu a mládeže. S toho vyplýva, že (každej) spoločnosti kvalita života je priamo závislá od toho vplyvu a kvality rodinného života^{/48/}.

Dieťa je autentická bytosť a má byť a je (nie všade) plnoprávny a rovnocenný člen spoločnosti^{/49/}. V jeho a v živote spoločnosti rodina zohráva dôležitú úlohu; spoločnosťou je rodina determinovaná a dieťaťu zabezpečujúca dosiahnutie intelektuálneho rozvoja, potenciálu. Procesom socializácie dieťa získava konkrétny obraz o kultúre, normách, zvykoch spoločnosti.

Osobitou spoločenskou výzvou je výchova detí v etnicky heterogénnych rodinách. Je tam potrebná zhoda rodičov o uprednostňovaní, používaní jedného alebo rovnoprávnosti jazykov a kultúre rodičov v rodine - harmonické rodinné prostredie. Nakoľko rodičia dieťaťa uznávajú, že poznanie viacerých jazykov a kultúry národov je bohatstvom človeka vtedy dieťa bude žiť, rozvíjať sa v okolí kladného vzťahu k rôznorodosti ľudských postojov, cieľov života. Každodenné používanie jazyka oboch rodičov bude, vtedy, podkladom pre poznanie, využívanie kultúrnych a iných zvláštností národov, ktorým patria rodičia dieťaťa. Situačná povaha tej etnickej identity dovoľuje "...pre ten typ identity jazykovo - kultúrne heterogénneho obyvateľstva, ktoré je hypotetickým nositeľom súčasne dvoch etnických identít, pracovať s termínom dvojité identity^{/50/}...". Deti zo zmiešaných manželstiev najčastejšie vlastnia informácie o kultúrnych a etnických charakteristikách obidvoch rodičov; rodičia sú zodpovední za zrovnoprávnené vytvorenie u nich národnej identity. V takých prípadoch neprichádza do uprednostnenia používania iba jedného jazyka v rodine. Dieťa to vtedy ne(po)vedie k výhradnosti, ochudobneniu jeho spoločenského života až zamietnutiu pestovania kultúry a zvykov národa jedného z rodičov. Ide tu o antagonistické snaženie, ktoré sa môže nahradiť pojmami asimilácia alebo akulturácia. Jednostranná výchova a prax v rodine oberie dieťa, rodinu o poznanie, ktoré rozmanitosťou spája rôzne vedné disciplíny, neprinesie jej a ani rozvoju dieťaťa uctievanie duchovného a hmotného bohatstva iných národov a na kultúre zasnovaných životných úloh, poslaniach človeka v akejkoľvek spoločnosti.

Život detí a mládeže slovenského etnika v Srbsku poznačený je ich zapojením (sa) do činnosti SKOS-ov, speváckych, folklórnych a oveľa menej ochotníckych divadelných súborov. V SKOS-och deti, mládež vynikajú účasťou a masovosťou. Je to významný fakt, žiaduca zložka aktivít

⁴⁶ Z počtu veriacich Slovákov v Srbsku 94% sú evanjelici augsburského vyznania, niečo vyše 4% katolíckej konfesie a 2% sa hlásia ako evanjelici reformovaných cirkví. V časti duchovného priestoru Srbska roku 2019 náboženstvo v školách vyučovalo 913 evanjelicko - luteránske, 530 reformované kresťanské, 393 evanjelicko - kresťanské a 15741 žiakov katolíckeho vierovyznania; <https://mondo.rs/Info/Drustvo/a1257725/Veronauka-u-skolama> -vec-18-godina.html;

<https://zssvmarka.edupage.org/text/?eqa=dGV4dD10ZXh0L3RleHQ4JnN1YnBhZ2U9Mg%3D%3D>

⁴⁷ <https://www.statpedu.sk/sk/svp/statny-vzdelavaci-program/statny-vzdelavaci-program-gymnazia/clovek-hodnoty/>

⁴⁸ Kostkiewicz J., Jankus M., Podmanický I., Potočárová M., Wychowanie, rodzina, społeczny rozwój osoby / Výchova - rodina - spoločný rozvoj osoby, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2015

⁴⁹ <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/dohovor-pravach-dietata.pdf>

⁵⁰ Ficeri O., Teória etnickej identity Kanchan Chandrovej a národnej indiferencie a možnosti ich uplatnenia pri historickom i etnologickom výskume jazykovo - kultúrne heterogénneho obyvateľstva juhoslovenských regiónov a miest, Slovenský národopis, 2016 | 64 | 3 | 313 ÷ 3263, https://uesa.sav.sk/files/slovensky_narodopis_3_2016_web.pdf

populácie. Mladá generácia tým nadobúda vedomosti o sebe, príslušnosti svojmu národu, jeho kultúre, ochraňuje a dbá na svoj pôvod. Z poučaní sa spoločenskej zodpovednosti je nositeľom i národného povedomia. Vzdelávaním, poznaním náplne kultúrnych hodnôt populácia etnika sa stáva a je základným kameňom kultúrnej mozaiky, predpokladom pre zachovanie etnicity, identity, poznania a pestovania tradície a dedičstva i svojho národa.

Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov (ÚKVS), so sídlom v Novom Sade, je ústredná (štátom založená, organizovaná, financovaná, pôsobením mladá) inštitúcia slovenskej komunity v Srbsku. ÚKVS bol založený "...s cieľom zachovávať, zveľaďovať a rozvíjať kultúru vojvodinských Slovákov... a zaoberať sa rozvojovo - výskumnou činnosťou, analýzou kultúrnej infraštruktúry vojvodinských Slovákov s cieľom projektovať jej ďalší rozvoj, informačno – dokumentačnou a komunikačnou činnosťou, zriadením dokumentačných fondov zo všetkých oblastí života, kultúry a umenia vojvodinských Slovákov, permanentnou a systematickou činnosťou na zvyšovaní kvality kultúrnych a umeleckých manifestácií, odborným zdokonaľovaním a vzdelávaním v kultúre a odbornou činnosťou na zapájaní slovenskej kultúry do kontextu celosrbského a celoslovenského, ale i širšieho, európskeho kontextu, rozvíjaním vonkajších vzťahov^{51/}...". V tom ohľade zoskupuje, verejnosti sprístupňuje jednotlivcov, kolektívnych aktérov, hmotných a nehmotných svedectiev o kultúre i živote entity^{52/}. Náplňou, aktivitami je súčasťou kultúrnej politiky štátu zároveň rozmanitosti života entity, spoločenskej opodstatnenosti i jej prezentácií v domovskom a v zahraničnom prostredí. Takými činmi, spoločne s inými inštitúciami slovenského etnika a väčšinového národa v Srbsku je tvorcom, ochrancom, sprostredkovateľom a reprezentantom i duchovného i materiálneho spoločenského života etnika.

Ciele pôsobenia, definované základným aktom ÚKVS, vyžadujú tam profesijný, tvorivo aktívny intelektuálny káder v riadení, spravovaní a v uskutočňovaní záväzkov súvisiacich s prácou inštitúcie. To nepočítanému organizačnému pracujúcemu personálu inštitúcie (súvisiaceho s realizáciou jej úloh) oprávnené nakladá angažovať tvorivý káder slovenskej entity v Srbsku, jej vrcholných intelektuálov a všetkých aktívnych činiteľov na poli kultúry ako i z iných oblastí tvorivosti. Do práce ÚKVS je nevyhnutné zaradenie i spolupracovníkov z radov inonárodných spoluobčanov. Úspešnosť a výsledky práce budú pozoruhodnejšie i spoľahlivejšie sa na odbornú pomoc kádra zo Slovenskej republiky a iného zahraničia. Realizáciou úloh očakávajúce výsledky činnosti ÚKVS boli, sú, stali sa tak kvalifikovanou súčasťou ochrancov hodnôt na poli kultúry, dosahov života slovenskej komunity v Srbsku zároveň i spoľahlivým tlmočníkom a reprezentantom duchovných i materiálnych statkov, tvorivosti entity, jej uplatnenia sa a v domovine a zahraničí i spoločenským partnerom uznania hodného.

Vedomosti, poznanie a kultúru človeku nikto nemôže odňať. Je pravdou že ich môže znevážiť, zneuctiť a zneužiť. Tam kde je účinná tvorivosť človeka, vedomosti a vzdelanosť sú životnou miazgou spoločnosti a spoločenským bohatstvom v odlišnostiach ako v náplni ľudskej existencie tak i v jej premenách a preto obohacujú jej stabilitu a kohéziu, zdrojom sú pre mnohorakosť ľudskeho pôsobenia a žitia. Mohlo by sa očakávať, že vtedy tvary ochudobňovania života budú najmenej prítomné a účinné. Preto si človek a spoločenstvo tvorivosťou a prezentáciou vytvára priestor, ovzdušie pre udržateľný rozvoj, prínos bohatstvu života komunity a multikultúrnej, multietnickej a multikonfesijnej spoločnosti s ktorou prežíva dnešok a buduje zajtrajšok. Vedomosti, poznanie a tvorivosť sú tak osnovou pre kultivované chovanie sa, kritické posudzovanie diania vďaka seba, porozumenie, vzájomnosť a úctu, tolerantné spolunažívanie, uplatňovanie spoločenských konvencií a netraumatizovanie spoločnosti prejavmi odlišností.

Kvalita činov prameniaca zo spoločnej pamäti, skúseností a imaginácie jednotlivcov je významnou zložkou pôsobenia spoločnosti. Kvalita činov v etniku vzostupe je vstupom vysokoprofesijných dejateľov na jej spoločenskú scénu. Na poli hovorovej reči to sa deje aj cestou divadla a mediálnej sféry. Patrí tam i tvorivosť zrealizovaná na akademickej úrovni.

⁵¹ <https://www.slovackizavod.org.rs/zavod>

⁵² https://www.slovackizavod.org.rs/sites/slovackizavod.org.rs/files/documents/pdf/majak_2011_strany.pdf

Život Slovákov v Srbsku je poznačený 155. rokmi ochotníckej divadelnej činnosti^{53/}. Založením divadelnej scény Vladimíra Hurbana Vladimírova^{54/} a jej rozdelením na scény v Báčskom Petrovci, Kovačici a Starej Pazove, bol krok dopredu v prednese a v kultúre hovorového slova, výchove diváka a jeho potrieb na tom poli. Krok v skvalitňovaní divadelného prednesu udialo sa založením Slovenského vojvodinského divadla (SVD)^{55/} - inštitúcie celomenšinového rázu v Srbsku. Aj keď úmysly a ciele zakladateľa SVD-a patria do kladov v živote etnika pozostáva otázne či nepočtený vysokovzdelaný herecký súbor (i roku 2021 málopočetný, skôr nejestvujúci), slovenská komunita (s klesajúcim počtom príslušníkov), jej divák, jeho vzdelanie, potreby, návštevnosť predstavení a záujmy, nevyhnutné priestory, technika a iná infraštruktúra pre divadelné predstavenie a prácu takej inštitúcie, veľké finančné vklady, ktoré v jednom kalendárnom roku skorože prevyšujú finančné vklady pre všetky ochotnícke divadlá komunity, a k tomu aj iné zložky profesijne pôsobiaceho celku trvale zabezpečia pokrok alebo úpadok divadelníctva na etnickom priestore enklávy. Otázka sa zdá byť miestnou preto, že unikátnosť v profesijnom divadelnom prejave nezabezpečuje zapojenie veľkého počtu príslušníkov entity do uskutočňovania divadelných predstavení, ponúka človeku byť iba pasívnym aktérom činov, umožňuje zapojenie malého počtu osôb z mládeže ako hercov (významných pre rozvoj ochotníctva), často nepostačujúco účinne vplýva na uvedomené zachovávanie slovenského povedomia človeka a reči (vlastného) národa.

Zapojenie odborníkov a ich invenčná práca, prípravy, náplne prezentovania kultúrnych činov na poli folklóru, ľudového spevu a hudby zveľadili obsahovosť, vniesli (s otáznou opodstatnenosťou) i vplyv slovenského prostredia z matkozeme, zabezpečili rôznorodejší a iný rozmer a kvalitu podania. Preto v niektorých spolkoch činnosť a prezentovanie činov na poli folklóru, spevu, hudby prevyšujú amaterizmus. Je to predpokladom, zárukou plnohodnotného povšimnutia tých kultúrnych dejateľov záujemcami z majoritných národov a potom podnetom pre prezentovanie ľudovej slovenskej folklórne - hudobne - etnografickej tvorivosti mimo lokálneho etnického priestoru, potom na území Slovenskej republiky tiež inde.

Kultúrne činy - diela etnických jednotlivcov slovenské etnikum v Srbsku môže sledovať v umeleckej literatúre (poézia, dráma, próza), v insitnom a akademickom maliarstve a sochárstve. Hudobná tvorba a reprodukčná hudobná vyspelosť má charakter ojedinelosti^{56/}. Je samozrejmosťou, že je tvorivosť a nadanie jednotlivca v súvisi s jeho osobným poznaním sveta. Individualita mu určuje svojráznosť pokým imaginácia pramení z jeho vnútorných duchovných potrieb a záujmov ich realizácie.

Na poli literatúry slovenského etnika v Srbsku dominujú diela z poézie. Tiež vynikajú insitné a akademické maliarstvo.

Tvorba Slovákov vo vedných odboroch a ich spoločenské, intelektuálne, zapojenie "...heuristicky najplodnejším pojmom pre štúdium širokej škály súčasných foriem hodnotovo - racionálneho sociálneho rozdelenia;...znamená akúkoľvek kolektívnu prax, ktorá sa konštitutívne vyznačuje dvojitým pohybom: 1) reflexia existujúcich spoločenských hodnôt, noriem a pravidiel konania a 2) konanie v smere ich zmeny alebo zachovania^{57/}...", je prítomné ako v ich tak i v inorečovom národe a prostredí aj v reči neslovenskej, je a bude súčasťou etnického kultúrneho dedičstva i dedičstvo inonárodov. Diela vtedy nevlastnia etnický odznak, ale sú súčasťou svetonázoru, tomu podobnej kvality i vyspelosti.

Kvalita tvorby tých jednotlivcov - intelektuálov - či už v reči etnika, alebo v reči neslovenskej, prevýšila hodnototvornú úroveň etnického spoločenstva^{58/}. Aj napriek tomu tie diela, a tvorivosť ľudí, sa nestali ani ohnivkom ktoré spája kultúry, a ani kameňom z mozaiky kultúry slovenského národa v Srbsku a ešte menej v pôvodnej pravlasti etnika. Zdá sa, že práve preto akoby žili v duchaprázde. Tá

⁵³ Prvé divadelné predstavenie sa uskutočnilo 27. augusta 1866 v (Báčskom) Petrovci a tým aj prvá ochotnícka divadelná činnosť v slovenskej diaspóre na svete. Vo väčšine SKOS-ov v Srbsku pôsobí divadelná pobočka s ochotníckymi režisermi a hercami.

⁵⁴ Počiatok práce scény VHV bol roku 1966 v Báčskom Petrovci.

⁵⁵ SVD bolo založené roku 2003 v Báčskom Petrovci. Financovanie SVD bolo (dočasne) záväzkom lokálnej štátnej moci a správy. Počnúc rokom 2006 divadelné projekty SVD-a sú financované i rozpočtom AP Vojvodiny.

⁵⁶ Insitné maliarstvo v Kovačici, Padine, Hložanoch, v Selenči a Báčskom Petrovci, zriedkavo aj v iných osadách so slovenskou komunitou. Roku 2021 bolo činných vyše 30 akademických maliarov i 3. sochári hlásiaci sa ako príslušníci slovenského etnika v Srbsku.

⁵⁷ Inštitut za filozofiju i društvenu praksu, Univerzitet u Beogradu, Beograd. <https://ifdt.bg.ac.rs/studije-angazovanosti-2/>

⁵⁸ ibidem 22

tvorba^{59/} je svedectvom neúplného uznania až integrujúceho činiteľa na užšom a na širšom spoločenskom poli. Je potrebné zvážiť taký neprajný stav, kvalitné diela, preklady diel, audio - video - CD nahrávky, výstavy diel ponúknuť, odporučiť širokému konzumu, chápať a považovať tú tvorbu ako integrálnu súčasť a dedičstvo Srbska a slovenského zahraničia až sprítomniť ju mladým generáciám počas školenia tiež i občanom Srbska, Slovenskej republiky i inorečovým záujemcom v cudzine.

Sprostredkovanie informácií cestou tlačeného slova a elektronických médií, existujúcich i na lokálnom území Slovákov vo Vojvodine, nemalý význam majú pre zvestovanie i kultúrnych diania a hodnôt. Komunikácia ľudí v jazyku etnika, jazyku ako prvku poznania etnity a po jeho zániku v spoločenskom živote etnika aj znaku pre zánik etnicity, informácia v reči národa neodlučiteľnou je zložkou pre úplný a na kultúru podopretý život človeka^{60,61/}. Média sú mocný nástroj v službách rečovej kultúry. To preto, že pomocou jazyka a napísaného slova beží vzájomné stretanie ľudí, ich dorozumievanie sa. Jednotlivci a národ, ktorý nedbá na svoju reč, na obnovovanie vedomostí, zručností a schopností, na aktualizovanie znalostí a praxe s cieľom zachovania sa speje k sebaopreniu, zániku. Zániku nevyjadrí súcita a skrze zániku nad nim nebude krušiť ani jedno iné etnikum.

Na poli tlačeného slova^{62/} a sprostredkovania informácií slovenskému etniku v lokálne a regionálne organizovaných vysielacích a tlačiarenských zariadeniach, a inštitúciách, v jeho reči média viac ako deväťdesiat rokov podávajú správy a diela (knihy, učebnice, periodiká, tlačivo, reklamy) a informácie. Najväčšiu zásluhu za to majú jednotlivci, ktorým pomáha štát a zákonné predpisy zabezpečujúce podmienky pre činnosť médií. Je tam angažovaný nevelký počet zánietencov komunity.

V pestovaní spisovnej slovenčiny nemalú zásluhu má káder v médiách, jeho žurnalistická vzdelanosť a zručnosť. S nárastom počtu súkromných mediálnych ustanovizní často stúpa aj náplň, častosť, časová rozkošatenosť programov v reči slovenskej. Je pravdou, že sa i tam čitateľ, poslucháč, divák stretáva aj s nespisovnou slovenčinou. Náprava zlého stavu je možná uvedomelým zákrokom jednotlivca a inštitúcií, ktorí záujemcom zabezpečia zdokonaľovanie, organizovanú a po možnosti i finančnú pomoc z domova a zahraničia.

Medializácia činov umožňuje dosiahnuť aspoň dva spoločenské ciele: prítomnosť činov a hodnôt v živote jednotlivca a spoločnosti a reálne poznanie ich náplne. Média sú tak súčasťou demokratického fungovania i prerodu spoločnosti. Poskytovaním verejnosti zrozumiteľne, na čas, slobodne, nezávisle a profesijne dôveryhodných informácií občanom sa vytvárajú osnovy, predpoklady pre zorientovanie sa v rozhodovaní a pôsobení v každodennom živote.

Zosieťovanie informačných médií etniku (po)núka prajnejšiu možnosť pestovania jazyka, poznania tvorivosti človeka, komunity a úplnú oboznamenosť^{63/}. Je pravdou, nebude to možné ak sa jednotlivci etnika, jeho inštitúcie do toho nezapoja a nezrealizujú pre obyvateľov s cenovou dostupnosťou, fungovaním na spoločenský potrebný, opodstatnený spôsob a s prajnými podmienkami i pre slobodnú, informačnú činnosť dejateľov v tlači, rádiu a v TV vysielaniach^{64/}.

Pre pokojný a oprávnený rozvoj spoločnosti žiaduce je aby domáca a inorečová mediálna sféra o dianiach v slovenskom etniku, a v iných etnikách spoločnosti v Srbsku, sústavne, často, objektívne informovala spoločnosť, pripravala vzájomné poznanie sa a plnohodnotné spolužitie, porozumenie potrieb etnických spoločenských žijúcich v jej lone. Skutky a prax svedčia, že to nie je očakávaná a ani častá prax inorečovej mediálnej sféry v Srbsku. Jeho inonárodné spoločenstvá sú preto, s častí, ukrátené o poznanie postavenia, potrieb, dosahov, života minorít. Súmerne tomu vystáva tam i

^{59/} Spisovatelia, maliari, sochári, diela vedeckých pracovníkov na univerzitách (a mimo nich) v reči slovenskej a neslovenskej.

^{60/} V Srbsku rádio a TV vysielania sa realizujú v 16. rečiach. RTV Vojvodina, Nový Sad vysielala (rádio, TV, portál) programy v srbčine a v 13. rečiach národnostných menšín. V reči slovenskej v Srbsku rádio a TV vysielania organizujú sa v osadách: Báč, Báčsky Petrovec, Báčska Topoľa, Kula, Nový Sad, Odžaci, Pančevo, Stará Pazova a Šíd. Rôznorodosťou a aktualizovaním správ vynikajú portály: www.kulpin.net a www.storyteller.rs

^{61/} EuroEkonom.sk/Marketing/Komunikácia – druhy, funkcie a význam komunikácie; <https://www.euroekonom.sk/marketing/komunikacia/>

^{62/} Kultúra a. s., Báčsky Petrovec bola založená 1919. roku. Roku 2005 kníhtlačiareň vlastnila Neografa a. s., Martin, Slovenská republika. Od roku 2007 Slovenské vydavateľské centrum z Báčskeho Petrovca je majiteľom podniku Kultúra a. s., Báčsky Petrovec. Eviduje sa záujem slovenských príslušníkov i o tlačenie reklamných materiálov, diel.

^{63/} Sejdinović N., Mediji na jezicima nacionalnih manjina – istraživanje i analiza, Beograd, 2020. Vydanie publikácie pomohla misia OBSE v Srbsku.

^{64/} ibidem 63, str. 21 -27 - médiá v Srbsku v rečiach národnostných menšín

porozumenie potrieb minorít zároveň i dôvera, spolupráca a prejavy vzájomnosti. Výsledok toho je ochudobnenie kvality života všetkých členov spoločnosti.

Uzáver o venovaní a o podstatnom na Slovensku úradmi štátu, mediálnou sférou vnímaní tvorivosti, diania, života príslušníkov slovenského etnika v niekajšej Juhoslávii a potom v Srbsku môže sa zaradiť do štyroch období, celkov. Prvé obdobie zahŕňa Československú republiku od vzniku až po jej rozklad. Druhé obdobie súvisí so Slovenskou republikou v období Druhej svetovej vojny. Tretie obdobie sa vzťahuje na Česko - slovenskú federáciu s politicky uprednostneným proletárskym internacionalizmom (sovietskeho druhu). Štvrté obdobie až po dnes patrí Slovenskej republike vzniknutej rozkladom Česko - slovenskej federácie a roku 1991 formovaním dvoch štátov a toho štátu. Počas každého z tých období úrady spomenutých štátov sa venovali a štátnou pomocou dbali o Slovákov v diaspóre. Najväčšia po dnes trvajúca starostlivosť o slovenskú diaspóru patrí súčasnej Slovenskej republike i cestou ÚSZZ. Tá pomoc, poukazujem iba na dáta ÚSZZ^{65/}, je desaťročiami užitočná ale, mienim, finančne skromná^{66/}. Podobný uzáver týka sa i veľkej prítomnosti stavov, diania a spoločenského života Slovákov žijúcich v Srbsku a inde v učebných osnovách tamojších žiakov, študentov. Uzáver je platný nielen pre mediálnu sféru a oboznámenosť občanov Slovenskej republiky^{67,68/}, ale i pre slovenskú diaspóru. Identické ocenenia o (ne)prítomnosti i minimálnom venovaní sa slovenskej diaspóre bez výnimiek sú platné i pre prítomnosť takých správ v mediálnej sfére Slovákov a ich inorečových spoluobčanov v Srbsku.

Pre rozvíjanie poznania, vzájomnosti v multietnickej spoločnosti Srbska žiaduca je jej národnostným menšinám vyššia a obsiahnutejšia úroveň venovania sa centrálnymi mediálnymi inštitúciami Srbska (RTS: tlač, rádio, TV, portály) osobite pôsobiacimi v Belehrade a južne od riek Savy a Dunaja: "...RTS nespĺňa svoje zákonné požiadavky a nemá, aspoň nie v primeranom rozsahu, informatívny a iný obsah verejného záujmu, príslušné programové jednotky v jazykoch národnostných menšín^{69,70/} ...". I roku 2021 je RTS spravodajstvo, s môjho stanoviska a podľa stanovísk členov Rád národnostných menšín..., neoprávnenej úrovne a takého záujmu o menšiny.

Zábava a zábavné obsahy vo veľkej miere zaplavujú súčasný život človeka. Často je to drzo a arogantne sa javiaca kultúrna činnosť. V nemalej miere ona sa opiera na nízku úroveň vzdelania človeka ponúkajúc mu ľahko stráviteľné obsahy, surogáty kultúry^{71/}. Dodatočne ho zotročuje virtuálnou skutočnosťou. Jej prítomnosť sa eviduje v každom odvetví zaobstarávania a uplatňovania ľudských potrieb. K tomu ona narastá s nárastom konzumnej spoločnosti a takého štýlu života^{72/}. Pre tú produkciu je imanentné zabezpečenie čím väčšieho zisku pre tvorcov artefaktov. Pribojnosťou, premyslenou agresiou na ľudské zmysly, city a presvedčenia konzumný životný štýl osvojuje jednotlivca, láme meradlá, vytvára mu klamný pocit veľkosti a významu pre jeho život. Je pravdou že v tom má úspech, že sa realizuje bez predsudkov, ruší všetky rozdiely týkajúce sa rasy, pohlavia, dĺžky človekovho života.

V postpriemyselnej a informačnej dobe, bleskovej dostupnosti správ, využívanie zosieťovaných informačných prameňov, v zložitom ovzduší ľudského života kde sú hodnota človeka, prestíž a postavenie charakterizované jeho spotrebou je miestna aj otázka čím je človek konzumnej spoločnosti presýtený a čo mu chýba, ako sa tam orientuje a čo si žiada. Je presýtenosť tým, čo ho obklopuje príčinou pre samoizolovanie, nedôveru voči činom v jeho okolí, prejavom sebazáchrany pred záplavou informácií, alebo je človek aj otrokom ponúk bohatého stolovania tak plodov zeme ako aj ľudského rozumu ?

Hodnoty etnika a náplň života je veľkého významu pre súdržnosť etnického kolektívu a jeho oživenie. Keď sa pozornosť upriamuje na národnostné spoločenstvo nemala by sa zabudnúť jeho

⁶⁵ <https://www.uszz.sk/sk/deklaracia-narodnej-rady-slovenskej-republiky>

⁶⁶ Valent V., Slováci v Srbsku a pomoc zo Slovenskej republiky - The Slovak in Serbia and aid from Slovak republic; https://www.sszp.eu/wp-content/uploads/2017_conference_SES_p-106_ValentV_Slovaks-in-Serbia-and-Aid-f4.pdf

⁶⁷ Čaplovič D., Čičaj V., Kováč D., Lipták E., Lukačka J., Dejiny Slovenska, Vydavateľstvo AEPRESS, Bratislava, 2000

⁶⁸ Kovač D., Istorija Slovačke, Vojvodanska akademija nauka i umetnosti, Novi Sad, Slovenská akadémia vied, Bratislava, Novi Sad, 2012

⁶⁹ ibidem 59, str. 5;

⁷⁰ Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Srbiji, januar 2020; <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2020/11/1/reg>

⁷¹ Hra, zábava, konzum, profit ako základné tvary života.

⁷² Chorvát I., Premeny životného štýlu – sociologické východiská a predpoklady, Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií, FF UMB, Banská Bystrica, Sociológia 2015, Vol. 47, No. 1, 5 ÷ 30

životaschopnosť, postoj majoritného národa voči etnikám, zákonne predpisy a ich uskutočniteľnosť. Tomu patria: hybná sila jednotlivca a kolektívnych organizovaných útvarov entity, intelektuálna kapacita a kreativita, káder, organizácia práce, finančné zdroje a životný priestor pre činy. Nepočetná slovenská komunita v Srbskej republiky, tvorivosťou a navrstvenou kvalitou diel z kultúry, a iných oblastí, prejavovala vysoký stupeň uvedomelosti a činnosti, mala prínos k bohatstvu života seba a národov vôkol seba. Celé tisícročia jej jednotlivci a kolektívne činy šírili jej a obzory spoluobčanov, poukazovali na chápanie vlastných hodnôt a prínos tých hodnôt mnohorakosti života spoločnosti. Podľa tých činov ju poznajú inorečovní spoluobčania. Aj napriek sťažene predvídavým prekážkam, človekovmu ochudobneniu na etnické (po)vedomie, demografickému úpadku, nenútenej ale stále prítomnej a účinnej asimilácie, zväčšujúcej sa vzdelanostnej úrovne a viditeľne prítomnej spoločenskej starostlivosti majoritného národa o predpoklady života a práce príslušníkov entít, etnikum v Srbsku si bytie zachová, a ako také odovzdá svojmu rodu a aj pretrvá, len vtedy, keď bude mať vedomosti a pevné povedomie o svojich hodnotách, bude vedieť využívať systémové riešenia v zákonných predpisoch s ručením individuálnych a kolektívnych práv^{73/}. V spojitosti s tým sú podmienky života spoločnosti, jej menšín v ktorých sa budú obhajovať udržateľnosť a pestovanie svojbytnosti, chrániť dedičstvo a využívať predpoklady pre sebazáchovu etnika počas jeho integrácie do spoločnosti. Národnostné menšiny a ich národnostné rady i tým, vďaka tomu, prostrediu pridávajú kolorit, jedinečnosť.

Realizácia kultúrnej politiky, ktorú by si slovenská komunita mala urobiť na krátku a dlhú dobu, poznať skúsenosti, svoje kultúrne priority, celomenšinové, regionálne a lokálne manifestácie, programy, vyžaduje predpoklady a podmienky udržateľnosti. Do toho patria: národná uvedomelosť (človeka), životný štýl jednotlivcov či významných sociálnych skupín, zákonné predpisy štátu, ich uplatňovanie, dominácia etnického alebo občianskeho zriadenia štátu, finančné investície. Investície sú zásadné bez ohľadu na to či budú prameniť zo štátnych fondov, fondov dobročiniteľov, jednotlivcov a to bez ohľadu na etnickú príslušnosť a svojpomoc prameniaca z etnika, z iných prostredí a záujemcov z domova a zahraničia.

Skúsenosti svedčia, že bez organizovaných síl a predstaviteľov slovenská enkláva v Srbsku sťažene zdolávala a predostierala svoje záujmy a potreby na miestach spoločenského rozhodovania. Po založení MSJ a MOMS-ov tá práca, záujmy sa podávali organizovanejšie, účinnejšie. Založením Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku (NRSNM), národnostných rád iných menšín a iných vládnych i mimovládnych etnických (i slovenských) inštitúcií, pribudli organizované sily i poznatky pre realizáciu spoločenských potrieb slovenského a iných etník. Na reprezentantoch etník (predovšetkým zvolených etnikmi), na ich intelektuálnych elitách s víziami a zapojením sa do práce, inštitúciách, uvedomelých etnických príslušníkoch je premyslene si rozdeliť úlohy, ciele a v nepretržitej spolupráci s pospolitým ľudom realizovať, zabezpečovať etnikám predpoklady plnohodnotného, rovnoprávného života v spoločnosti a v mestách s poznačenou a zrýchľujúcou aglomeráciou (akým je i mesto Nový Sad) nadostač iniciatív a pochopenia pre reprezentovanie materiálnej a duchovnej kultúry, v najširšom slovazmysle ľudskej tvorivosti^{74/}.

Investície do kultúry, kultúry človeka a jeho života nastoľujú otázku oplácania a aké následky by mohli mať na život človeka a spoločenstva. Dôležité je poukázať na to, že by kultúra mala byť zacielená na ľudské individuum, že tomu jednotlivcovi patrí vo všetkých formách a rozmeroch a potom nerozlúčiteľne s ním je tu jeho etnický kolektív. Domnievam sa, že v tom zmysle načim chápať vklady i do kultúry. Najmä, rozvoj vedy a pokrok v ľudskom poznaní poukazujú, že vzdelaný, kultúrny človek vlastní početné predpoklady pre obsažnejšiu, prehĺbenejšiu komunikáciu s ľuďmi vôkol seba a pre samorealizáciu. Vzdelaný človek ľahšie (po)rozumie diania v spoločnosti, môže poznať minulosť a vtedajšie skutky, vie využiť skúsenosti, zorientovať sa v prítomnosti, zúčastniť sa v živote spoločnosti. Taký človek predurčuje svoje miesto v spoločnosti a vlastní poznatky pre

⁷³ <http://www.osce.org/hcnm/recomendations>

⁷⁴ Rady národnostných menšín... v Srbsku sú občianske inštitúcie (Zákon o ochrane slobôd a práv národnostných menšín - JZR, február 2002, Belehrad). Štátne orgány Srbska financujú činnosť národnostných rád. Ústava Srbskazaväzuje orgány konzultovať Rady...v oblastiach používania jazyka a písma, vzdelávania, kultúry a informovania. Roku 2021 v Srbsku pôsobia Rady... 22. národnostných menšín a Výkonný výbor židovských obcí Srbska.

určovanie dynamiky jej premien. Poznaním diania, procesov on pulzuje s dobou, zriaďuje vnútorné vzťahy a chápanie diania v spoločnosti, koná užitočne pre seba a spoločnosť. Prirodzene, fantáziou a imaginatívnosťou, znalosťami a vedomosťami úmyselne a organizovane mení každodennosť, zriaďuje, dáva novú mieru a prehodnocuje kvalitu vzťahov, novými hodnotami zásobuje zajtrajšok, deentropizuje spoločnosť. Tak sa kultúra stáva a je bytostným, nenahraditeľným zväčšovateľom vzájomnej komunikácie a dialógu medzi ľuďmi, hmotného a duchovného bohatstva človeka a spoločnosti.

Slovenská enkláva v Srbsku je celok ktorý húževnato, dlhodobo, sebanepopierateľne dbal a dbá o národných hodnotách, tradícii, identite. K tým faktom načim dodať i nedostatočnú ochranu (početných) svedectiev jeho života, nepostačujúce úspešné archivovanie hmotnej a nehmotnej kultúry, dedičstva, nepostačujúce systematicky orientované bádateľstvo, výskumy a na vedeckej úrovni určovanie krátko a dlhodobých cieľov. Zaujímavosťou je aj fakt, s ojedinelými výnimkami, že o spoločenskom bytí a jednotlivcoch z jej radov veľký záujem (nateraz) prejavila materská krajina, jej vedecké, štátne a mimovládne inštitúcie až jednotlivci. Oceňujem, že podobné správanie, venovanie (sa) žiaľ, patrilo i pomínulým štátom a patrí aj domovému štátu, jeho odborníkom a inštitúciám. Na šťastie väčší, organizovaný záujem o to, v súlade so svojimi stanovami, prejavili inštitúcie etnika, enklávy. Ak budúce pokolenia načim aby vlastnili nepopierateľné a zachované svedectvá o živote enklávy, a je to bytostná záležitosť a záväzok pre jej súčasníkov i štátu, nutné je spoločenskú a vedeckú verejnosť pozvať a pripraviť na sústavné návrhy a konania. Konaniami sa stav, úroveň prítomnosti v spomenutých spoločenstvách, robenia zbierok, zachovávanie faktografie a prezentovanie posudkov z tej faktografie preklenie k hlbšiemu poznaniu kultúrno - spoločenského života, záujmových a voľnočasových aktivít človeka a ich významu pre organizované pôsobenie, zbieranie svedectiev patriacich bytiu slovenskej enklávy v Srbsku. A nielen poznanie a udržateľnosť jej spoločenstva.

Poukazovanie na význam kultúry v živote etnika v priamej je spojitosti s otázkou etnicity ako prvkom každej etnity a jej reálií. Opodstatnenosť kotví v artefaktoch etnika a v etnických zvláštnostiach. Pre pôsobenie mimo etnického prostredia etnicita enklávy môže mať kladnú a zápornú ozvenu. Kladnosť by mohla byť dominantnou keď inoetnický spoluobčan v prejavoch etnických zvláštností iných etník schvaľuje, pochopí potrebu dbať o seba a z poznania odlišností získava nové podnety pre prejavy a pestovanie vlastnej svojbytnosti a spolupráce s inými etnikami. Kladom môže byť náplň, ktorou sa pútavo, povzbuditeľne odovzdáva odkaz, že každá tvorivosť vlastní svoje hodnoty, krásu a čaro. Nežiaduce a záporné ozveny vyplynú z konaní, ktorými sa zneuctievajú, alebo anulujú hodnoty iných etník, agresívnym postojom znemožňuje ich zvestovanie. Preto si spoločenský styk etnických kultúrnych hodnôt vyžaduje mieru, rozvinutú uvedomelosť a podporovanie mnohorakosti skutkov, vzajomnosti i komunikácie^{75/}.

Slovenské etnikum po 300 ročnom (organizovanom) živote na priestoroch dnešného Srbska sebe i okoliu odovzdáva mnohé kultúrne hodnoty. Hmotná kultura, do ktorej sa zaraďujú aj artefakty z architektúry a obydlija, poľnohospodárstva, kultúrne a náboženské stánky, predmety patriace národopisu. Napriek požiadavkám inštitúcie etnika a jej jednotlivci nemajú nadostač zabezpečených finančných vkladov a ani podmienok pre zoskupovanie a potom i dlhodobé, trvalé zachovanie materiálnych artefaktov. Je na štáte aby taký stav zmenil v prospech zabezpečenia práce, výskumov, poznania a prezentovania toho a iných tvorivostí človeka na lokálnom, na celoštátnom a území zahraničia.

Organizovaná a na dlhú dobu naplánovaná a tak zrealizovaná muzeálna činnosť, archivovanie dokumentov a artefaktov, výskum a nepretržitosť v zbierkach svedectiev o živote i etník sú zásadným predpokladom pre zachovanie i tých kultúrnych hodnôt. Bez odborného káдру, nemalých finančných vkladov a prostriedkov pre zbierky, záchranu predmetov tá časť dedičstva sa časom zdevastuje, zakryje ju zabudnutie a po dlhšom časovom odstupe sa aj stratí z obzoru stále prítomnejších javov v konzumnej spoločnosti. Podobný uzáver platí aj pre popredných dejateľov z pospolitého ľudu, podnikateľov, intelektuálov a realizátorov, ktorých nenačim zabudnúť bez ohľadu na to či pôsobili, tvorili v etniku alebo mimo neho. V súlade s odbornými požiadavkami, spoločenskými záujmami etníci na tom poli je potrebné na súčasné spôsoby urobiť v etniku a spoločnosti zoznam a záznam o ich tvorivosti, význame.

^{75/} Zborník prác: Ako ďalej Slováci, Závěry a odporúčania, Slováci a spolužitie, Báčsky Petrovec, 2014

Zápas o pokrok spoločnosti bol, je a mal by byť nepretržite prítomný vo všetkých programoch, akciách, organizačných formách práce jednotlivca a inštitúcií^{76/}. Je to tak definované i stanovami MSJ – MSS ako to, už od roku 1932, vyplýva z aktivít jej členov na poli národnom. Podobne to znie aj v stanovách NRSNM a v stanovách inštitúcií slovenského etnika vládneho a mimovládneho charakteru v Srbsku^{77/}. Časť odpovedí na tú náplň sa nachádza i vo výsledkoch a v kolísajúcej sa vzájomnej spolupráci tých inštitúcií a inštitúcií etnika s vládnymi i mimovládnymi organizáciami z domova a zahraničia. Najväčšia časť odpovedí o tom, predsa, kotví v poznaní reálií, v poznaní predsavzatí a v náplne života človeka a spoločenského života etnika.

Organizácie, inštitúcie a predstavitelia etnika do popredia pôsobenia by si vždy mali postaviť človeka a jeho záujmy, zachovanie a posilnenie jeho príslušnosti svojmu národu - etnickej identity, zachovanie hmotného a nehmotného dedičstva etnika. Záujmy až potreby etnického spoločenstva súvisia i so spoluprácou s predstaviteľmi väčšinových národov osobite v okolí etnika. Vďaka tomu sa tak a spoločne zhromažďujú poznatky o živote poznačené i výdobytkami súčasnosti. Tam patria aj zapojenosť jednotlivca do diania, do (re)prezentovania seba, nim vytvorenej i pestovanej kultúry, pokrok, hodnoty národa a dôverná spolupráca s inými.

V tej a tomu podobnej orientácii, a zapojenosti, by nesmela chýbať ani jedna inštitúcia etnika, cirkevné zbory, rôznorodé a účinné tvary vplyvu na spoločenské rozhodnutia o súčasnosti a budúcnosti slovenského spoločenstva v Srbsku. V takom predsavzatí predstavitelia etnika by mali vytrvalo pôsobiť na všetkých poliach ľudskej tvorivosti a rozhodovania. Preto sa aj MSS, NRSNM a iné inštitúcie etnika a spoločnosti v danom spoločenskom ovzduší a podmienkach, vlastnou angažovanosťou musia spoľahnúť na súčasné vedomosti, na popredných podnikateľov a prezieravých ľudí, intelektuálov s víziami, kapacitou, autoritou a schopnosťou v konaniach, na mravy, sociálne cítenie človeka a pulzovanie ľudských nádejí. Nesmela by vystať finančná samoudržateľnosť a k tomu štátom definovaná, realizovaná pomoc každej inštitúcii a ich akčné programy, projekty, výskumy, poznanie bežného stavu etnika a spoločnosti, hodnotenie dejov a odkazov minulosti, hmotného a nehmotného dedičstva etnika a spoločnosti.

Štát má a musí na dlhú dobu zabezpečovať vytváranie podmienok o identite človeka a udržateľnosť etník v jeho spoločnosti. Zaisťujú to otvorenosť prostredia voči podnikaniu jednotlivca, ideám a skúsenostiam z okolia, inštitúciám, mládeži aj v starnúcej slovenskej menšine už so zistenou (nevratnou ?) depopuláciou a spoluprácou s činiteľmi domácich a zahraničných inštitúcií, spoločenských a štátnych združení zo sveta. Koordináciou aktivít predstavitelia inštitúcií majú povinnosť vytvárať podmienky pre dlhodobú, nepretržitú činnosť etník Srbsku a v jej spoločnosti viesť dialóg o všetkom a so všetkými.

ZÁVER

Skúsenosti svedčia, že sa pre poznanie života žiada spolupráca s každým človekom. Tak by to malo znieť aj pre predstaviteľov, inštitúcie väčšinového národa.

Angažovanosťou a činmi inštitúcie, osobnosti etnika dosahujú úroveň cenného, uznávaného partnera, reprezentanta, sú tvorcom, zástupcom a strážcom bohatého duchovného a materiálneho života človeka. Uctievaním jednotlivca, plodov jeho práce (na všetkých poliach tvorivosti) do popredia sa tak dostanú zábery, činy, deje. Činy by mali rozhojňovať ľudské šťastie, dôstojnosť človeka, tvorivosť a úctu voči mnohorakosti, voči odlišnostiam a rôznorodosti skutkov a tvarov života. Tak by vplývali na zachovanie etnického (po)vedomia človeka a pri tom by hmotne a duchovne nezamorovali prostredie, najmenej by traumatizovali existenciu človeka a jeho spoločenstvo,

⁷⁶MSJ/MSS ako zakladateľ a pozdejšie i spolu s NRSNM, inými inštitúciami Slovákov a Neslovákov v Srbsku a s činiteľmi obce Báčsky Petrovec i s finančnou podporou ÚSZZ/Bratislava roku 2019 organizovali 58. Slovenské národné slávnosti v Báčskom Petrovci. SNS činia festivaly hudby, spevu, tanca, divadelných predstavení, posudzovania a zveľaďovania výchovno - vzdelávacích procesov na školách, udeľovania uznania zaslúžilým predstaviteľom etnika za prezentáciu tvorivosti a prácu na poli národnom. prednášky o významných osobnostiach slovenského etnika v Srbsku, propagovanie súčasného spôsobu života a hospodárenia. Skrže nákaze covid-19 roku 2020 i štátnych rozhodnutí SNS 59 sa nekonali. Prezentácia iba niektorých SNS 59 programov sa konala v reči slovenskej priliehavým TV programom vo vysielaní RTV Vojvodina/Nový Sad.

⁷⁷Desať rokov činnosti Matice slovenskej v Juhoslávii, Matica slovenská v Srbsku, Kultúra, Báčsky Petrovec, 2001. Stanovy Matice slovenskej v Srbsku, Báčsky Petrovec, 2010.

viacnáródovú spoločnosť. V nepopierateľných a pravdivých svedectvách o sebe, národe v tom konaní každému človekovi patrí miesto, úloha, zodpovednosť v odhaľovaní, ovplyvňovaní, porovnávaní činov, realizovaných skutkov a spoznaní výziev, v ich rozriešovaní a neohrozovaná sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania, rozhodovania a žitia.

V aktívnom postoji voči daniam vôkol seba každej organizácii patrí potreba analyzovať, aktualizovať programy a tvary realizácie svojich plánov, určených cieľov, výsledky a úkony, tímovú prácu vo vedení a pobočkách. Bolo by osožné na mieru priviesť tam prácu jednotlivcov, etnokultúrne prvky, populizmus, evidovanú spoločenskú marginalizovanosť jednotlivcov, inštitúcií. Nemali by vystať angažovanie, nepodmieňované zasadzovanie sa za medzietnickú toleranciu, pokojné spolunažívanie ľudí, slobodné uplatňovanie plurality názorov, záujmov. Mala a musela by sa prekonávať medzi-etnická dištancia, odcudzenosť človeka. Strategické zameranie by malo spieť k ochrane, pestovaniu individuálnych a kolektívnych práv príslušníkov entít, hodnoteniu výsledkov ich aktivít, k požiadavkám menenia a vykonávania relevantných zákonov. Je s tým v spojitosti aj dvojstranná, pružná spolupráca s predstaviteľmi a inštitúciami domova, pravlasti a zahraničia. I s tých dôvodov vo verejných zdrojoch informovania, informačnom servise, nesmeli by vystať úmysly a výsledky takých aktivít. Trvalé, nebojácne podieľanie sa na rozvoji spoločnosti, jej stability, kohézii spoločenstva, spolupatričnosti, pôsobnosti jednotlivca a jeho inštitúcií, zoskupenie intelektuálnej elity a ochudobnených ľudských zdrojov, minimum populizmu, záujmová integrácia entity do občianskej spoločnosti a tej spoločnosti do regiónov, pragmatické, zodpovedné konanie, prispievanie k obohacovaniu identity človeka, k stretaniu kultúr, ľudských záujmov, úmyslov a potrieb inštitúcie slovenského a iných etnik v Srbsku v zložitých podmienkach a viacnáródnej spoločnosti i tým dokazujú, zabezpečujú a realizujú opodstatnenosť jestvovania, pôsobenia a za prácu i zaslúžilé úctu a uznania.

Práca a úmysly ľudí sa stretávajú nielen s jednotlivcom, jeho senzibilitou, ale aj s dobou, praktikami, s ľudskou a spoločenskou vyspelosťou, stavom a spôsobom jej organizácie a fungovania. Tie reálie, postpriemyselná a informačná doba, blesková dostupnosť zosieťovaných informačných prameňov, bánk dát, zjednodušená a rýchlo sa uskutočňujúca komunikácia medzi ľuďmi, pokrok v ľudskom vzdelaní a poznaní, zmena v postojoch voči ľudskej činnosti, stretaniu, mravom, voči hodnotám a existencii bytia a iné činitele vyžadujú sofistikované i mnohoraké tvary pre prienik do duchovného a potom aj hmotného sveta jednotlivca. Každá individua v životnom prostredí sa stretá s inou, tiež zložitou ľudskou bytosťou a jej neopakovateľnou jedinečnosťou. To najväčšou mierou zaťažuje a tomu prispôsobenú mieru nakladá zámer pre poznanie, ozveny, ponuky a ich realizácie s cieľom zachovania jedinečnosti jednotlivca, sebadôvery, skutkov a svedectiev i kolektívu v ľudskom mravenisku.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- Čaplovič D., Čičaj V., Kovač D., Liptak E., Lukačka J., Dejiny Slovenska, Vydavateľstvo AEPRESS, Bratislava, 2000
- Desať rokov činnosti Matice slovenskej v Juhoslávii, Matica slovenská v Srbsku, Kultúra, Báčsky Petrovec, 2001. Stanovy Matice slovenskej v Srbsku, Báčsky Petrovec, 2010.
- Dubnička I., Kulturológia a environmentalistika a ich výchovné aspekty. Acta culturologica, Zväzok č. 9, Bratislava, 2003; https://fphil.uniba.sk/uploads/media/AC_9.pdf
- Enciklopedija Britanika, 4, J-L, Narodna knjiga, Politika, Beograd, 2005
- Ficeri O., Teórie etnickej identity Kanchan Chandrovej a národnej indiferencie a možnosti ich uplatnenia pri historickom i etnologickom výskume jazykovo - kultúrne heterogénneho obyvateľstva juhoslovenských regiónov a miest, Slovenský národopis, 3, 64, 2016, str. 313 ÷ 326
- Filadelfi S., Slovenská menšina v krajinách bývalého Uhorska v období 1711 ÷ 1918, Klaudían, Ročník 8 - 9, 2012, č. 1, 26 ÷ 42; http://www.klaudy.cz/dwnl/2011201201/02_Filadelfi.pdf
- Chorvát I., Premeny životného štýlu – sociologické východiská a predpoklady, Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií, FF UMB, Banská Bystrica, Sociológia 2015, Vol. 47, No. 1, 5÷30

- Kostkiewicz J., Jankus M., Podmanický I., Potočárová M., Wychowanie, rodzina, społeczny rozwój osoby/ Výchova - rodina - spoločný rozvoj osoby, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2015
- Kovač D., Istorija Slovačke, Vojvođanska akademija nauka i umetnosti, Novi Sad, Slovenská akadémia vied, Bratislava, Novi Sad, 2012
- Marko J., Lexikón slovenských vojvodinských vysokoškolských učiteľov a vedcov, Slovenské vydavateľské centrum, Báčsky Petrovec, Slovakistická vojvodinská spoločnosť, Nový Sad, 2010
- Obšut K., Kuzmanović N., Kolektivni identiteti Slovaka u Srbiji, Kolektivne identity Slovákov v Srbsku, Collective identity of the Slovak in Serbia, Arhiv Vojvodine, Novi Sad, 2019
- Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, Stanovništvo, Demografski indikatori; Demografska statistika 2019 Demographic Yearbook, RSZ, Statistical Office of the Republic of Serbia, Beograd 2019 Belgrade; <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/stanovnistvo>; <https://publikacije.stat.gov.rs/G2019/Pdf/G20192052.pdf>, Tab. 2.6, str. 41
- Ristić T., Komatina S., Uvod u ekologiju, Štampa Markos Banja Luka, Brčko, 2014
- Sejdinović N., Mediji na jezicima nacionalnih manjina – istraživanje i analiza, Beograd, 2020
- Slušná Z., Súčasná kultúrna situácia z pohľadu teórie a praxe, Univerzita Komenského, Bratislava, 2015
- Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Srbiji, januar 2020
- Synonymický slovník slovenčiny, Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 2000
- Týrová Z., Slovensko - srbský bilingvizmus vo Vojvodine, Univerzita v Novom Sade, Filozofická fakulta, Oddelenie slovakistiky, Nový Sad, 2016
- Valent V., Depopulácia, migrácia udržateľnosť príslušníkov slovenskej menšiny v Srbsku – Depopulation, migration, sustainability members of Slovak minority in Serbia, Nástroje environmentálnej politiky '2018, Environmental policy tools, Proceedings of the 8th International Conference, Bratislava, March 9, 2018, 125 ÷ 133; https://www.sszp.eu/wp-content/uploads/2018_conference_NEP_p-125_ValentV_depopulation-f4.pdf
- Valent V., Depopulácia a migrácia Slovákov v Srbsku – Depopulation, migration of Slovak entity in Serbia, Manadžerstvo životného prostredia, Management of Environment '2019, Proceedings of the 19th International Conference, Bratislava, May 2 ÷ 3, 2019, 97 ÷ 104; https://www.sszp.eu/wp-content/uploads/2019_conference_MaZP_p-97_ValentV_f4a.pdf
- Valent V., Slováci v Srbsku a pomoc zo Slovenskej republiky - The Slovak in Serbia and aid from Slovak republic; Sustainability - Environment - Safety 2017, Proceedings of the 7th International Conference, Bratislava, 24 november 2017, 106 ÷ 111; https://www.sszp.eu/wp-content/uploads/2017_conference_SES_p-106_ValentV_Slovaks-in-Serbia-and-Aid-f4.pdf
- Vojnićová-Feldyová S., Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Srbsku v slove a v obrazoch, Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Srbsku, Nový Sad, 2017
- Zákon o národnostných radách národnostných menšín; http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokument/Slovaci/pravni_akti/Zakon_ns_sl.pdf https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nacionalnim_savetima_nacionalnih_manjina.html
- Zborník prác: Ako ďalej Slováci, Závery a odporúčania, Slováci a spolužitie, Báčsky Petrovec, 2014

prof. Dr. ing. Vladimír VALENT

University of Belgrade, Faculty of Technology and Metallurgy, Beograd | Београд, Serbia

V Belehrade, marca 2021